

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Studijní opora

Název předmětu: Ekonomie I
(část makroekonomie)

1. Kapitola

Úvod do makroekonomie

Zpracoval(a): Ing. Vendula Hynková, Ph.D.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Název projektu: Inovace magisterského studijního programu Fakulty ekonomiky a managementu

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0326

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY.

1. Úvod do makroekonomie

V úvodní kapitole vymezíme makroekonomii jako vědní disciplínu, poukážeme na její provázanost s mikroekonomickou teorií, budeme se zabývat charakteristikou makroekonomických subjektů, základních makroekonomických veličin a jejich vazeb, pojednáme o makroekonomické politice státu a vyjádříme složitosti v chápání makroekonomických problémů, pokud se budeme zabývat jednotlivými makroekonomickými směry.

Je důležité znovu upozornit, že mikroekonomie a makroekonomie nejsou samostatnými vědními ekonomickými obory, ale stejně důležitými oblastmi ekonomie, někteří autoři používají přirovnání, že se jedná o různé větve stejného stromu. Mají totiž řadu shodných východisek a metodologických principů.

1.1 Makroekonomie jako věda, její vznik a předmět

Pokud je makroekonomie součástí ekonomie, odpovíme nejdříve na otázku, kdy a kde vznikl tento pojem. Autorem je s největší pravděpodobností řecký historik a filozof *Xenofón* (431 - 355 př. n. l.), který je autorem spisu *Oikonomikos*. Odtud vznikl název ekonomie (z řeckých slov „oikos“ = dům, „nomos“ = pravidlo, zákon). Samotná ekonomie jako vědní disciplína vznikla v roce 1776, kdy *A. Smith* vydal své hlavní dílo *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*.

Makroekonomie jako věda je ovšem daleko mladší. Za zakladatele nové makroekonomie je často považován anglický ekonom, profesor Cambridgeské university *Sir John Maynard Keynes* (1883 - 1946). Jeho makroekonomická teorie, po zkušenostech s vývojem ekonomiky v průběhu Velké hospodářské krize (1929 - 1933), přinášela pochybnosti o schopnosti samoregulačních tržních sil vytvářet uspokojivé podmínky pro efektivní využívání ekonomických zdrojů (tzv. neviditelné ruky trhu) a hledala východiska v systému intervencí a hospodářské politiky státu. V podstatě se dá konstatovat, že Keynesova teorie, ale i na něho navazující teoretické směry, představují optimistický pohled na možnost stabilizace tržní ekonomiky za pomoci intervencí státu do fungování tržního mechanismu. Své pojetí objasnil ve svém známém díle *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (1936). K vytvoření obdobné makroekonomické teorie ve stejné době směřovali i další ekonomové, jejichž přínos není z různých důvodů oceněn a uznání se jim dostalo až opožděně. To se týká především Angličana (a po určitou dobu i Keynesova spolupracovníka) *D. H. Robertsona* a polského ekonoma, publikujícího v letech 1938 až 1945 v Cambridgi a Oxfordu *M. Kaleckého*.

Pokud jde o zavedení termínu „*makroekonomie*“, je pravděpodobné, že prvním, kdo explicitně rozlišil a zavedl pojmy mikroekonomie a makroekonomie, byl norský ekonom *Ragnar Frisch* a že tak učinil v roce 1933.¹

Makroekonomie (z řeckého slova „*macros*“ = velký) zkoumá ekonomiku jako celek. Zabývá se agregátními (souhrnnými) ekonomickými jevy. Zkoumá takové jevy jako jsou celkový výstup v dané zemi, celková zaměstnanost, cenová hladina a její pohyb, ekonomický růst a společenský produkt, státní rozpočet a jeho role, veřejný dluh, množství peněz v oběhu a jeho zákonitosti, zkoumá inflaci a nezaměstnanost a mnohé další ryze praktické a reálné ekonomické jevy a procesy. Jsou to oblasti, které mají ve svých dopadech ryze praktický význam a ovlivňují životy lidí v každé zemi.

Makroekonomické jevy a souvislosti jsou zájmem nejen ekonomů, ale také politiků, což situaci v makroekonomii a zejména v teorii hospodářské politiky značně komplikuje. V ekonomické realitě se často promítají také zájmy velkých skupin osob, jejich politická stanoviska a ideologické pozice, ze kterých se snaží makroekonomické jevy zkoumat, popisovat a vysvětlovat. Přičemž své pozice vždy označují za ryze vědecké a zaručeně správné. Jak vidíme v běžném životě, na konkrétní jevy a procesy existuje několik názorů a několik postojů k jejich interpretaci. Jsou to právě tyto zájmy, které komplikují makroekonomické interpretace v podobě hospodářské politiky. Hlavní slovo v ní často nemají pouze ekonomové a jejich teorie, ale politici, jejich síla a ekonomické zájmy.

1.2 Makroekonomické subjekty a makroekonomický koloběh

Ekonomická realita je charakterizovaná rozhodováním hlavních makroekonomických subjektů. Tato rozhodnutí a jednání se agregují na úrovni celého národního hospodářství. Makroekonomie zkoumá rozhodování těchto subjektů. Tyto subjekty jsou klasifikovány z hlediska jejich zapojení do tzv. makroekonomického koloběhu statků, služeb, výrobních faktorů, důchodů a výdajů. Jedná se o domácnosti, firmy (podniky), stát (vládu) a zahraničí. Nyní si charakterizujeme sektory jednotlivě.

A. Domácnosti

Domácnosti vystupují jako vlastníci výrobních faktorů, tzn. půdy, práce a kapitálu. Tyto výrobní faktory jsou poskytovány a využívány ve firmách (podnicích) k výrobě nejrůznějších statků. Za toto využití (pronájem) výrobních faktorů dostávají domácnosti od firem důchody v různé podobě (hodnocení výrobních faktorů (mzdy, renty, zisky, dividendy, nájemné atd.)). Kromě těchto důchodů v rámci přerozdělování (redistribuce) vyprodukovaných důchodů domácnosti získávají navíc i transferové důchody od vlády, a to ve formě různých sociálních dávek, podpor, příspěvků a výpomocí, především v různých složitých životních situacích.

¹ TINARI, F. D. Macro/Micro – The False Division? Economic Affairs. August-September 1986, s. 57. Viz HELÍSEK, M. *Makroekonomie. Základní kurz*. II. vydání. Slaný: Melandrium, 2002.

S těmito získanými důchody domácnosti nakládají a tím se zapojují do makroekonomického koloběhu. Tyto důchody jim slouží k úhradě nezbytných spotřebních výdajů na zachování reprodukčních schopností a na dosažení jistého životního standardu. Spotřební výdaje domácností slouží k nákupu spotřebních statků v podobě zboží a služeb. Domácnosti důchody také využívají k platbám daní do státních fondů. Z takových daní jsou potom hrazeny především sociální transfery a další veřejné platby (obrana, zdravotnictví, školství apod.). V případě, že důchody domácností převyšují spotřební výdaje, vznikají úspory domácností.

Do tohoto sektoru zahrnujeme zejména domácnosti osob (klasické rodiny. Kromě této formy domácností existují také tzv. „institucionální domácnosti“, jako jsou dětské domovy, domovy důchodců, kláštery apod. Domácnosti se blíží svou charakteristikou kategorii „spotřebitel“, kterou známe z mikroekonomie, ale je zřejmé, že se nejedná o analogii, protože nejen že nabízejí v makroekonomickém koloběhu výrobní faktory ke zhodnocení (nejsou výhradně spotřebními jednotkami), ale někteří z domácností také fungují jako drobní živnostníci a figurují jako zdroj příjmů především pro veřejný sektor.

B. Firmy

Firmy tvoří páteř každého existujícího národního hospodářství. Používáme k jejich označení často různá synonyma jako je „podnik“ nebo z mikroekonomie označení „výrobce“. Jedná se o všechny ekonomické subjekty na straně nabídky (včetně osob samostatně výdělečně činných).

Firmy potřebují pro realizaci produkce základní výrobní faktory od domácností a využívají jejich služeb k tomu, aby byly schopny produkovat potřebné a požadované statky. Tyto statky realizují prodejem na trhu ostatním sektorům. Poměrně značná část produkce firem ovšem zůstává v tomto sektoru, protože některé firmy jako finální produkci poskytují (prodávají) jiným podnikům zpracované suroviny a polotovary, které tyto užívají jako vstupy k dalšímu zpracování. Potom je označujeme jako meziprodukty.

Firmy získávají jednak příjmy z realizované produkce od ostatních sektorů, jednak získávají tzv. transfery, které jsou tvořeny státními subvencemi a dotacemi, kterými stát jistým způsobem „odměňuje“ firmy za chování, které koresponduje s jeho modelem hospodářské politiky.

Disponibilní důchody firmy následně využívají k:

- a) *úhradě nákladů za služby výrobních faktorů* v podobě provozních, výrobních nákladů (mzdy zaměstnancům, ale také podíly spoluvlastníkům ve formě rent, úroků či dividend) včetně nákladů na nákup surovin, energií a nezbytných polotovarů;

b) úhradě povinných odvodů a daní pro stát.

Ve firmách zůstávají tzv. *hrubé úspory podniků*, které mají podobu důchodů akceptujících opotřebení fixního kapitálu firem (amortizace v podobě odpisů), a také dosud zadržovaných a nevyplacených zisků.

Firmy existují v různých organizačních a právních formách. Údaje o právních formách firem v České republice jsou sestaveny z dat vedených v Registru ekonomických subjektů (RES), jenž spravuje Český statistický úřad, na základě zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě. *Ekonomický subjekt*, který podle informací ze statistických zjišťování nebo z administrativních zdrojů vykazuje ekonomickou aktivitu, se považuje za statistickou jednotku typu firma.

V národním hospodářství operují různé druhy firem, jak firmy zaměřené na materiální výrobu, tak na poskytování služeb, firmy ve veřejném i soukromém vlastnictví apod. Mezi firmy ovšem musíme také zařadit osoby, které disponují majetkem, který má schopnost reprodukce, jako jsou vlastníci budov a jiných nemovitostí, i když tyto subjekty uvedená statistika nevykazuje.

C. Stát (vláda)

V anglicky mluvících zemích je používáno synonymum „*authorities*“. Jedná se o subjekt, který centrálně ovlivňuje ekonomickou realitu země za pomoci různých regulativních nástrojů. Taková regulace má mnoho podob, kdy se užívá manipulace s rozpočtovými příjmy a výdaji, ovlivňování úvěrové politiky komerčních bank, využívá se cenová a mzdová regulace a některá další opatření, o kterých se podrobněji zmíníme.

Pokud se užívá pojem vláda, tak se má často na mysli vláda ve smyslu veřejného (státního a municipálního) sektoru. Především se v této souvislosti mluví o firmách s majetkově-právní formou veřejného vlastnictví – jde o firmy z oblasti zdravotnictví, energetiky, obrany, bankovníctví, dopravy aj.

Základním příjmovým zdrojem sektoru vláda jsou daně a povinné platby získávané od občanů a podnikajících subjektů v zákonem stanovené podobě. Tyto příjmy užívá vláda především k realizaci nezbytných vládních nákupů statků a služeb a k možnosti poskytovat vládní transferové platby.

D. Zahraničí

Ekonomiky dnes jsou vysoce provázané se zahraničím a realizují se v mnohostranném, složitém a dynamicky se vyvíjejícím prostředí. V této souvislosti rozeznáváme pojmy „rezidenti“ a „nerezidenti“. Pod pojmem rezidenti rozumíme subjekty, které mají své sídlo v dané národní ekonomice. Rozhodující je místo působení firmy nebo bydliště osob bez ohledu na to, kdo je vlastníkem podniku

(jakou má státní příslušnost). Z tohoto úhlu pohledu všechny zahraniční subjekty „nerezidenty“ označujeme jako sektor zahraničí.

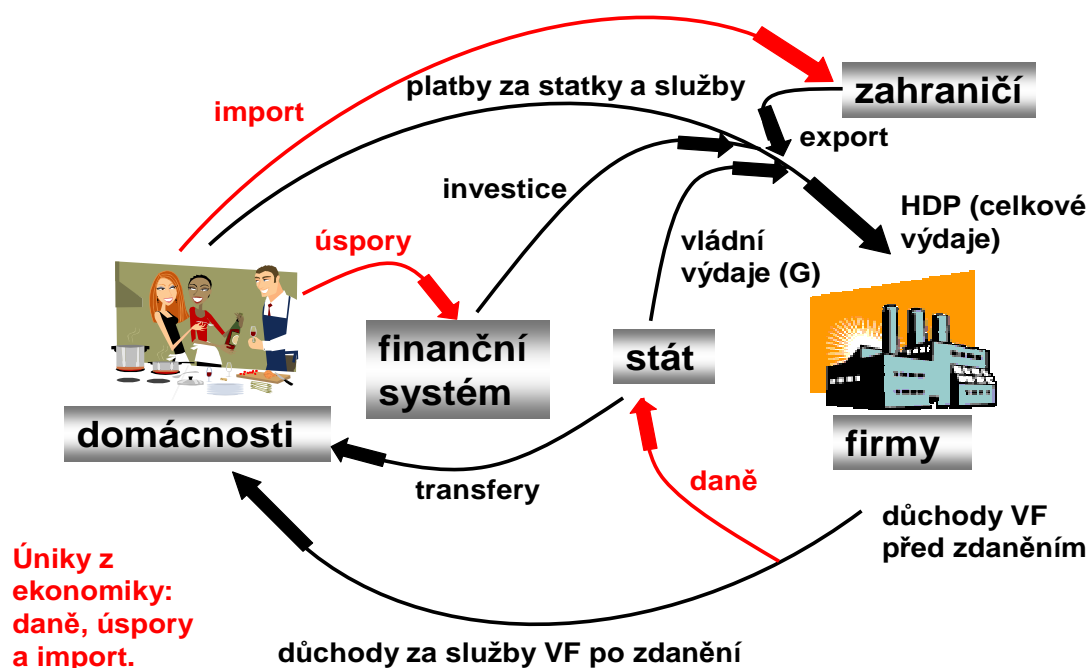
Tento sektor se stal na počátku tohoto tisíciletí rozhodujícím segmentem pro růst ekonomické prosperity České republiky. Především jako významný odběratel domácích výrobků a služeb. Stejně tak jsou důležité dodávky do naší země. V makroekonomii sledujeme relaci objemu a struktury vývozu a dovozu v podobě tzv. salda zahraničního obchodu.

V rámci světové ekonomiky se často odehrávají jevy a situace, které významně ovlivňují ekonomické možnosti především menších zemí (jako je Česká republika, která je velmi otevřenou ekonomikou vůči zahraničí), proto je tomuto sektoru věnovaná značná pozornost.

Makroekonomický koloběh

Makroekonomický koloběh zachycuje vztahy všech čtyř základních sektorů v podobě jednotlivých toků statků, služeb výrobních faktorů (VF), důchodů a výdajů. Na obr. č. 1.2 můžeme vidět všechny čtyři sektory – *domácnosti, firmy, stát a zahraničí*. Pro doplnění je vyznačen i *finanční systém*, resp. trh kapitálu, kde se střetává nabídka volných finančních zdrojů v podobě úspor domácností a poptávka po volných finančních zdrojích v podobě plánovaných investic firem. Na obrázku jsou pro přehlednost zachyceny pouze finanční toky mezi jednotlivými sektory. V pozadí se skrývají i věcné toky v podobě toků statků a služeb a toků výrobních faktorů (VF). Věnujme se nyní jednotlivým šipkám na obrázku. Domácnosti získávají důchody za realizovanou nabídku služeb výrobních faktorů firmám a za tyto důchody nakupují statky a služby od domácích či zahraničních výrobců. Firmy platí domácnostem důchody za služby výrobních faktorů a jejich příjmy tvoří platby za statky a služby od domácností, finanční prostředky získávané na trhu kapitálu, dále k firmám směřují platby za vývoz výrobků do zahraničí a za produkci výrobků a služeb pro stát v podobě vládních výdajů na nákup statků a služeb. Uvnitř sektoru „firmy“ navíc kolují *meziprodukty*. Do sektoru „stát“ směřují daně, které tvoří příjmovou stránku státního rozpočtu. Daně jsou předpokladem pro realizaci vládních výdajů a transferů. To, co se neobjevuje v celkových výdajích ekonomiky (v HDP), označujeme jako *úniky z ekonomiky* a tvoří je daně, úspory a import (dovoz).

Obr. č. 1.2 Makroekonomický koloběh v otevřené ekonomice

1.3 Cíle a nástroje v makroekonomii

Reálný politický, společenský i vojenský osud každé země závisí do značné míry na jejím hospodářském úspěchu, kterého umí dosáhnout. Proto je makroekonomii věnována taková pozornost. Realitu se země naučily vytvářet prostřednictvím vlastní makroekonomické politiky. Dívají se, jak postupují úspěšné země, co jejich úspěch zapříčinilo a snaží se zároveň vyhnout chybám zemí, jejichž hospodářská výkonnost je relativně nízká. Země může svou ekonomickou aktivitu nasměrovat, může použít odpovídajícím způsobem vybrané nástroje. Může vytvořit tzv. makroekonomickou politiku, která v daných podmínkách zajistí její hospodářskou stabilitu (optimální vývoj makroekonomických veličin).

Podíváme-li se na ukazatele, které popisují národní hospodářství země, nebo čteme-li referáty o její hospodářské úspěšnosti či neúspěšnosti, snadno postřehneme, že existuje několik proměnných, které svým významem přesahují ostatní.

Pro měření výkonnosti v makroekonomii jsou rozhodující čtyři hlavní cíle, na jejichž pojetí vládne všeobecná shoda:

PRODUKT	ZAMĚŠTNANOST	STABILITA CENOVÉ HLADINY	VNĚJŠÍ EKONOMICKÁ ROVNOVÁHA
---------	--------------	--------------------------	-----------------------------

Požadavky:

-odpovídající tempo růstu (stálé, pozvolné, rovnoměrné)

Požadavky:

-vysoká úroveň zaměstnanosti (přirozená)
-nízká nedobrovolná nezaměstnanost

Požadavky:

-stabilita cenové hladiny, popř. nízká (mírná) inflace

Požadavky:

-vyrovnaná platební bilance státu
-stabilní měnový kurs

Produkt. Schopnost vytvářet poptávané množství a strukturu výrobků a služeb pro obyvatelstvo země je nejen hlavním cílem každé ekonomiky, ale je také měřítkem hospodářské úspěšnosti země. Měřením výkonnosti národního hospodářství se zabývá druhá kapitola tohoto učebního textu. Zatím vystačíme s představou, že produktem rozumíme souhrn všech vyrobených statků a služeb za jeden rok. Později uvidíme, že hodnota a struktura produktu se mění v závislosti na existenci a působení celé řady vnitřních, ale i vnějších faktorů.

Zaměstnanost. K tomu, aby bylo možné vytvářet požadovaný produkt, musíme mít k dispozici odpovídající množství základních výrobních faktorů a mezi nimi i práci. To znamená, že s určitým objemem produktu je spojená také určitá zaměstnanost. Nejde jen o absolutní počet pracovníků, ale také jejich momentální vědomosti, dovednosti a zkušenosti (kvalifikaci) a jejich rozmístění (alokaci) na trhu. Lidé chtějí mít možnost snadno nacházet výhodné a dobře placené zaměstnání. Ale to není snadné a musí se pro to dlouhodobě vytvářet odpovídající podmínky.

Stabilita cenové hladiny. Lidé mají rádi jistotu a na trhu má každý výrobek a služba svou hodnotu, která je vyjádřena cenou. A dobře víme, že tyto ceny jsou neustále v pohybu. Růsty a poklesy cen se odehrávají s různým rozmezím a také různým tempem. Není možné sledovat za určité období (kalendářní rok) vývoj každé ceny každého produktu, a proto se k vyjádření pohybu cen různých statků a služeb užívají speciální cenové indexy, pomocí kterých souhrnně sledujeme cenový pohyb v dané oblasti. Jestliže se ceny v daném období rychle mění, snižuje to jistotu tržních subjektů, mění se podmínky realizace produktu, přestávají být výhodné dlouhodobé smlouvy a cenový systém postupně ztrácí na významu. Stabilita cen je také sledovaná proto, že mnoho lidí věří, že stabilní ceny umožňují ekonomice efektivně alokovat zdroje a navíc tak, aby výsledkem mohly reagovat na preference zákazníků. V souvislosti se stabilitou cenové úrovně se často potýkáme s problémem inflace.

Vnější ekonomická rovnováha. Jednotlivé země jsou v poslední době stále více propojeny systémem vzájemných obchodních a finančních vztahů, které ve svém souhrnu ovlivňují to, jak bude domácí ekonomika fungovat v následujícím období.

Vnější okolí ovlivňuje do značné míry ekonomickou stabilitu jednotlivých národohospodářských celků (států). Jednotlivé ekonomiky jsou více nebo méně otevřené těmto vztahům. Makroekonomové pečlivě sledují a vyhodnocují pozici dané národní ekonomiky vůči zbytku světa (vnější ekonomickou pozici). Tento proces je vyjadřován výsledky platební bilance státu jako systematického záznamu všech obchodních transakcí rezidentů jedné země s rezidenty všech ostatních zemí za dané časové období, zpravidla za jeden kalendářní rok. Přebytky nebo schodky jednotlivých účtů platební bilance mají ve svém souhrnu velký význam pro ekonomiku dané země.

Mezinárodní obchodní výměna (zahrnující i pohyb kapitálových statků) je realizována za existence různých měn. Proto jednotlivé země velmi pozorně sledují (a ovlivňují) své měnové kursy, což je cena jejich domácí měny vyjádřená v měnách jiných zemí. Kolísání měnového kursu významně ovlivňuje možnosti obchodování země na mezinárodním trhu.

Tyto výše zmíněné základní makroekonomické cíle jsou doplňovány ještě celou řadou dalších důležitých veličin. Jejich formování a regulace jsou odvozeny od hlavních cílů. Máme na mysli problematiku agregátní poptávky a agregátní nabídky, státního rozpočtu, jeho salda a systému veřejných rozpočtů a jejich pohybu, veřejného dluhu a jeho struktury, peněžní zásoby, zahraničního dluhu a dalších veličin.

U vnější ekonomické rovnováhy jde především o tu skutečnost, aby domácí ekonomika uměla reagovat včas na strategické změny ve svém okolí a postupně pružně uzpůsobit vlastní hospodářskou strukturu, aby mohla nejen v dalším období konkurovat na světovém trhu, ale stabilizovat dlouhodobě i domácí ekonomickou situaci. Také získat stabilní pozici ve světové ekonomice, kdy bude vhodným obchodním partnerem pro ostatní země.

Pro dosahování žádoucích cílů musí země umět vytvořit a používat takové nástroje, za jejichž pomoci bude realizace cílů uskutečněna. O struktuře vhodných nástrojů a jejich užití se vedou mezi ekonomy neustálé polemiky, v reálném životě jejich podobu ještě výrazněji určují rozhodnutí politiků.

V makroekonomii se užívá pojem hospodářsko-politické nástroje, protože jejich výběr a užití se neřídí jen ekonomickou logikou, ale jejich konečnou podobu ovlivňuje, a to v podstatné míře, také politická situace (postoje a zájmy politické reprezentace).

Hospodářsko-politický nástroj je ekonomická proměnná, kterou přímo nebo nepřímo může kontrolovat vláda, a změny v uspořádání a použití jednotlivých nástrojů ovlivňují ve svém důsledku plnění makroekonomických cílů. To znamená, že

změnami v makroekonomických nástrojích (jejich kombinace, načasování, razance atd.) může vláda řídit ekonomiku směrem k naplňování svých cílů.⁹

Prvním ze skupiny nástrojů makroekonomického řízení je fiskální politika. Fiskální politika znamená stanovení míry zdanění a vládních výdajů k ovlivnění makroekonomické výkonnosti země (zaměstnanosti, cenové hladiny). Základním nástrojem je státní rozpočet se svou rozpočtovou skladbou, která stanovuje pravidla pro toky v ekonomickém systému země. Vládní výdaje přímo ovlivňují situaci na trhu a vytváří možnosti pro oživení některých subjektů ekonomiky tím, že se zabývají zakázkami pro stát. Opačnou funkci mají daně, kterými stát v rámci své rozpočtové politiky ovlivňuje nejen ceny na trhu, ale především náklady pro výrobce. Budeme podrobněji rozebírat problém, jak vládní výdaje a vládní daňová politika ovlivňují tvorbu hrubého národního produktu a vývoj celkové cenové hladiny v ekonomice.

Monetární politika je dalším hlavním nástrojem makroekonomické politiky. Zahrnuje regulaci úvěrů a bankovní soustavy centrální bankou. Centrální banka může celou řadou vlastních opatření a metod ovlivnit nejen množství peněz v oběhu, ale i směnné relace, ke kterým při tvorbě a realizaci společenského produktu dochází. Zásadní problémy, které různé modely monetární politiky řeší, jsou formování nabídky peněz a vztahy mezi penězi, produktem a inflací. Ovlivňování chodu a obratu peněžních zdrojů je jedním z podstatných rysů monetární politiky.

Vnější ekonomické vztahy jsou pro stabilní a rovnoměrný vývoj každé národní ekonomiky velice důležitým nástrojem pro pozitivní makroekonomický vývoj. S tím, jak se zvyšuje otevřenost ekonomik, věnují ekonomové a politici stále větší pozornost řízení vnějších ekonomických vztahů. Státy mohou tyto trendy ovlivňovat buď formováním vnější obchodní politiky, nebo regulací měnového trhu. A to s tím cílem, aby vnitřní struktura ekonomiky uměla co nejvíce vytěžit z momentálně existujících výhod a co nejlépe čelit existujícím rizikům a hrozbám. V tomto směru je velmi důležitá průběžná koordinace zájmů ekonomik jednotlivých států s cílem vytvářet prostředí, které bude přinášet společné synergické efekty. Cílem je, aby byl stabilizován mezinárodní měnový systém a dosažena obchodní rovnováha mezi nejvýznamnějšími partnery v oblasti mezinárodní směny.

Důchodová politika je nikoliv významem poslední ze skupin nástrojů makroekonomické politiky. Systém důchodové politiky je ze všech nástrojů makroekonomické politiky nejdiskutovanějším. Důchodová politika byla dlouho užívána a také chápána jako základní nástroj v boji proti inflaci. Spočívala v regulaci cen a mezd a stát vystupoval často jako výrazný garant stability. Tyto zásahy se však postupně ukazovaly jako méně účinné a velice ve svém důsledku nákladné. Vysoká regulace cen a mezd ze strany státu vedla k přílišnému dirigismu a podvazování osobní aktivity a podnikatelské iniciativy. Především konzervativní politici a ekonomové kritizují přílišnou horlivost státu v regulaci tržních sil.

⁹ Porovnej SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. 13. vydání. Praha : Svoboda, 1995. s. 83.

1.4 Stabilizace makroekonomické situace

Pokud budete pozorně studovat dostupnou literaturu, potom dojdete k poznání, že veškeré makroekonomické analýzy směřují k tomu, aby identifikovaly *podmínky pro rovnováhu ekonomiky a optimální využití veškerých možností* (zdrojových, personálních, technických, technologických atd.). Zásadním problémem však zůstává, aby v těchto podmínkách zůstávala ekonomika stabilní a nevykazovala výkyvy, které by mohly ohrozit její další vývoj.

Stabilitou je v ekonomické teorii obvykle označována jedna z vlastností rovnováhy, kdy i přes dynamický vývoj zůstává daná veličina stálá. Můžeme také konstatovat, že se naplňují plány ekonomických subjektů bez vážných změn. Samotné pojetí makroekonomické stability není vůbec jednotné. Ve své podstatě jde o problém předem naformulovat reálný žádoucí stav vývoje ekonomiky v podobě normativně vymezené a následně udržované úrovně hlavních makroekonomických veličin, které určují možnosti dosažení stanovených ekonomických cílů. Makroekonomická stabilita je bez ohledu na politické uspořádání státu, jeho velikost nebo geografickou polohu představována:

- *tempem růstu reálného produktu*, který by se měl pohybovat co nejbližší vývoji tzv. potenciálního produktu. Nejde o co nejvyšší tempo růstu produktu, ale o tempo přirozené, odpovídající momentálním možnostem daného národního hospodářství, aby umožnilo další vývoj a nikoli absolutní vyčerpání zdrojů a devastaci ekonomiky v následujícím období;
- *nízkou mírou nezaměstnanosti*, která se bude nacházet na úrovni tzv. přirozené míry nezaměstnanosti;
- *stabilitou cenové hladiny*, přičemž v realitě jde většinou o požadavek, aby existovala jen tzv. mírná inflace;
- *vnější ekonomickou rovnováhou*, jako ukazatelem stabilní pozice sledovaného státu v procesu mezinárodní obchodní směny. Posuzuje se prostřednictvím vyrovnané platební bilance státu ve smyslu vyrovnání salda ze souhrnu provedených operací.

Výše uvedená kritéria makroekonomické stability jsou nazývána také jako normativní vymezení. V konkrétní podobě jsou zahrnuta např. v programech politických stran a později korigována vládními programy a prohlášeními, kde najdete jejich konkrétní vymezení na následující období. V tomto smyslu jsou postupně přijímána jednotlivá opatření v daných oblastech za pomoci vládních předloh zákonů a vyhlášek směřujících k zajištění dosažení těchto kritérií v jednotlivých oblastech ekonomického života společnosti.

Nestabilita (fluktuace) makroekonomických veličin

Samotný vývoj makroekonomických veličin je v reálném životě jen velmi málo stabilní a vyznačuje se opakovaným kolísáním reálného produktu, oscilující mírou nezaměstnanosti a měnící se mírou inflace a často také nepředpokládanými výsledky platební bilance v podobě přebytků nebo deficitů. Takové projevy makroekonomické nestability (fluktuace) označujeme jako poruchy ve fungování makroekonomického systému.

Tyto poruchy jsou v reálném ekonomickém životě společnosti běžným faktem a my se jimi budeme v textu blíže věnovat. Především z hlediska možností odhalování příčin jejich vzniku, ale také z hlediska výběru nástrojů, jak na tyto poruchy reagovat. Otázkou, na kterou nenajdeme v makroekonomické teorii shodu, je, *zda a jak mají na tyto poruchy reagovat státní autority*. Stejně jako existují v mikroekonomii nejednotné názory na způsob vytváření a formulování konkurenčního prostředí vládou, tak i v makroekonomii jsou minimálně dva principiálně odlišné názory na aplikaci vládní regulace do makroekonomického prostředí. Pokud bychom je jen hrubě rozdělili, potom můžeme hovořit o názorech liberálních a intervencionistických.

A. Liberalismus

Liberalismus je jedním z hlavních směrů ekonomického myšlení. Vychází z předpokladu pružnosti trhů. Ceny se přizpůsobují změnám v nabídce a poptávce. Podle tohoto úhlu pohledu je ekonomika stabilní v tom, že automaticky udržuje efektivní míru využití dostupných výrobních faktorů. Pokud dochází k porušení makroekonomické stability, potom je spatřována příčina především v nevhodných korekcích vládou (jedná se o tzv. vládní selhání).

Zastánci tohoto myšlenkového proudu spatřují úlohu státu (vlády) maximálně v následujících aktivitách:

- vytváření *právního rámce pro podnikání* (ve formě garance vlastnických práv a ochrany smluvních vztahů),
- vytváření *podmínek pro fungování konkurenčního prostředí* a zabránění činnosti kartelů,
- zabezpečování produkce *veřejných statků* (obrana, zdravotnictví, školství atd.),
- zajištění *rovnováhy na peněžním trhu* ovlivněním množství peněz v ekonomice.

Na základě liberálních principů postupně vznikaly nejrůznější proudy ekonomického myšlení počínajíc klasickou politickou ekonomikou *Adama Smitha* a *Davida Ricarda*, ale i dalších. Lze jmenovat také neoklasickou ekonomii, na kterou navázala

konzervativní ekonomie (monetarismus, škola racionálních očekávání, ekonomie strany nabídky, popř. teorie veřejné volby).

B. Intervencionismus

Intervencionismus je způsobem uvažování, který je opačně polarizován k liberalismu. Nejrozumnější koncepce vycházejí z předpokladu neschopnosti trhu, aby sám sebe uváděl do rovnováhy. V tomto pojetí jsou poruchy fungování trhu, jako jsou nezaměstnanost nebo cyklické výkyvy úrovně produktu, zdůvodňovány selháváním tržního mechanismu (hovoří se o tržním selhání). Podle představitelů tohoto názoru je povinností vlád zasahovat do chodu ekonomiky tak, aby se situace postupně stabilizovala. Je třeba říci, že se ne vždy jedná o propagaci státních zásahů, ale o neodmítání těchto aktivit.

Přístupy odvíjející se od myšlenky intervencí autorit do ekonomického systému představují různé proudy keynesiánské ekonomie, v podmínkách USA institucionální a neinstitutonální ekonomie.

1.5 Hlavní proudy makroekonomie

Znovu je třeba upozornit na skutečnost, že ekonomická interpretace totožné ekonomické reality je často velmi rozdílná. Ekonomické soudy a postoje totiž nevznikají ve vzduchoprázdnu, ale přímo odrážejí cíle, zájmy, postoje a životní zkušenosti jejich nositelů. A ty jsou často velmi rozdílné. Velmi rozdílné jsou pak i interpretace jednotlivých autorů. Zástupci různých teoretických proudů docházejí často k rozdílným názorům. Makroekonomie v tomto smyslu není výjimkou a můžeme vysledovat několik hlavních myšlenkových proudů. Jejich podrobným rozbořením se zabývá výuka dějin ekonomických teorií. Zde uvádíme jejich stručný přehled sloužící k počáteční orientaci.

Klasická a neoklasická ekonomie

Na počátku vzniku ekonomie jako samostatné vědy stojí představitelé tzv. klasické politické ekonomie – *Adam Smith, David Ricardo* a další. Tento myšlenkový proud se vyznačuje předpokladem volně fungujících trhů, které mají schopnost neustále směřovat k makroekonomické rovnováze. Tento princip je zosobňován v předpokladu působení „neviditelné ruky trhu“. Sledování individuálního prospěchu kupujících i producentů vzájemně vyrovnává nabídku s poptávkou a vede k efektivnímu využívání dostupných zdrojů. Obecně jsou odmítány zásahy státu do „přirozeného“ tržního prostředí. Tento postoj byl ale přirozenou reakcí na ekonomickou realitu své doby.

Zhruba od poslední třetiny 19. století se výrazně prosazovaly neoklasické proudy, které se snažily vysvětlit dynamiku a změny v ekonomické struktuře za pomoci prohloubení standardní ekonomické analýzy. K představitelům tohoto směru patřili *A. Marshall, A. C. Pigou, J. B. Clark, V. Pareto* a další.

Keynesiánská ekonomie

Na počátku 30. let 20. století reagoval britský ekonom *John Maynard Keynes* na projevy hluboké hospodářské krize, která se projevovala vysokou nezaměstnaností a hlubokými hospodářskými recesemi. Ekonomická teorie složitě nacházela v této situaci reálná východiska, protože dosavadní premisy a soudy se ukázaly jako neúčinné. Keynes zkoumal možnosti vládní regulace prostřednictvím fiskální (rozpočtové) politiky státu. Základem hospodářského oživení bylo dle jeho stanoviska povzbuzení poptávkové aktivity.

Původní Keynesovo učení bylo postupně rozváděno v navazujících směrech, např. v postkeynesiánském směru (*N. Kaldor, J. Robinsonová*). Inspirativní vliv neoklasických metod a přístupů postupně obohatily prvky, které charakterizují neokkeynesiánská učení (*R. F. Harrod, E. D. Domar* nebo *P.A. Samuelson*). V průběhu 80. let 20. století se projevilo v některých dílech, především *G. N. Mankiwa* a *J. Stiglitze* v modifikované podobě tzv. nové keynesiánství. Tento směr obohatil obecně chápané keynesiánství mikroekonomickými základy.

Konzervativní ekonomie

Zhruba na bázi neoklasické ekonomie se postupně v 60. a 70. letech 20. století formovaly názory nové ekonomické teorie, která byla založená na konzervativních zásadách. Ústřední role začala být připisována penězům a účinnosti měnové politiky, přičemž úloha státu byla považována za nepřilíš významnou. Hovoříme o směru monetarismus *M. Friedmana*. Novějším směrem, který se profiloval v průběhu posledních dvou desetiletí minulého století, byla škola racionálních očekávání (nová klasická makroekonomie). K jejím představitelům patří *R. Lucas, R. Barro, N. Wallace*. Dílčími směry, které jsou na různých principech odvozeny z neoklasického proudu ekonomie, jsou ekonomie strany nabídky, teorie veřejné volby a novější teorie reálného hospodářského cyklu.

Literární zdroje:

FRANK, R. H., BERNANKE, B. S. *Principles of Macro-economics*. 3rd Edition. NY: McGraw-Hill/Irwin, 2007. 561 p. ISBN 978-0-07-325594-1.

FUCHS, K., TULEJA, P. *Základy ekonomie*. 2. rozšířené vydání. Praha: Ekopress, 2005. 347 s. ISBN 80-86119-74-2.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. 4. aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 710 s. ISBN 80-7179-891-6.

HYNKOVÁ, V., NOVÝ, J. *Makroekonomie I – pro bakalářské studium, I. díl*. 1. vyd. Brno: Univerzita obrany, 2008. 125 s. ISBN 978-80-7231-278-8.

LIPSEY, R. G., CHRYSTAL, K. A. *Economics*. Tenth edition. Oxford, NY: Oxford University Press Inc., 2004. 699 p. ISBN 978-0-19-925-784-1.

MANKIW, G. N. *Principles of Economics*. 2nd edition. South-Western Educational Publishing, 2000. 888 p. 978-0030259517.

MANKIW, G. N. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2000. 763 s. ISBN 80-7169-891-1.

McCONNELL, C. R., BRUE, S. L. *Macroeconomics: Principles, Problems, and Policies*. 7th ed. McGraw-Hill, Irwin, 2007. 380 p. ISBN 978-0-07-110144-6.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Economics*. 15th ed. McGraw-Hill, 1995. 1013 p. ISBN 0-07-054981-9.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*. Brno: Computer Press, 2004. 412 s. ISBN 80-251-0169-X.